

**Notitie Reikwijdte en
Detailniveau**
Milieueffectrapportage Povi
Friesland

Antea Group

Understanding today.
Improving tomorrow.

projectnummer 0494828.100
definitief
22 april 2025

Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Milieueffectrapportage Povi Friesland

projectnummer 0494828.100
definitief
22 april 2025

Auteur(s)

Margo Elzinga
Klaas de Jong

Opdrachtgever

Provincie Fryslân
Postbus 20120
8900 HM LEEUWARDEN

datum	beschrijving	vrijgave
22 april 2025	Definitief	T. Artz

Inhoudsopgave

1.	Naar een nieuwe Friese provinciale omgevingsvisie	5
1.1	Uitdagingen in Fryslân vragen om een vernieuwde omgevingsvisie	5
1.2	Omgevingseffectrapportage voor de omgevingsvisie Fryslân: inzicht in effecten van keuzes	6
1.2.1	Waarom een omgevingseffectrapportage?	6
1.2.2	Het proces en de procedure van deze omgevingseffectrapportage	6
1.3	Leeswijzer	8
2.	Huidige en autonome situatie	9
2.1	Gebiedskenmerken Fryslân	9
2.2	Autonome ontwikkelingen	11
2.2.1	Zelfstandige ontwikkelingen	11
2.2.2	Huidig provinciaal omgevingsbeleid	12
2.2.3	Nationale beleidsontwikkelingen	12
2.3	Uitdagingen voor Fryslân: de opgaven voor de omgevingsvisie	13
3.	De aanpak op hoofdlijnen	16
3.1	Samen naar een nieuwe OER en omgevingsvisie	16
3.2	Fase 1: Inzicht in de huidige kwaliteit van de leefomgeving	16
3.3	Fase 2 Contourenschets en beoordeling van effecten op hoofdlijnen	17
3.4	Fase 3 Opstellen van alternatieven	17
3.4.1	Totstandkoming alternatieven	17
3.4.2	Referentiebeeld: Gaan zoals we gaan	18
3.4.3	Agrarisch Fryslân	19
3.4.4	Fryslân coöperatief	19
3.4.5	Natuurlijk, Groen Fryslân	20
3.4.6	Innovatief verbonden Fryslân	21
3.5	Fase 4: Beoordeling impact van de keuzes	21
3.6	Fase 5: Naar een voorkeursalternatief en opstellen OER	22
4.	Thema's en wijze van beoordeling	23
4.1	Beoordelingskader	23
4.2	Wijze van effectbepaling	25
4.3	Inzicht in de kwaliteit van de leefomgeving in de huidige situatie en referentiesituatie	25
4.4	Het bepalen van de effecten van de alternatieven	27
4.5	Integrale toetsing van de nieuwe beleidsrichtingen en het 'voorkeursalternatief'	27
4.6	Aanpak Passende Beoordeling	27
	Bijlage I Begrippenlijst	28
	Bijlage II Agendapunten uit de ruimtelijke agenda	29
	Bijlage III Bijlage NRD: Referentiebeeld en vier toekomstbeelden/ beleidsscenario's	31
	Bijlage IV Leefomgevingsfoto van Fryslân	32
1.1	Uitdagingen in Fryslân vragen om een vernieuwde omgevingsvisie	5
1.2	Omgevingseffectrapportage voor de omgevingsvisie Fryslân: inzicht in effecten van keuzes	6
1.2.1	Waarom een omgevingseffectrapportage?	6
1.2.2	Het proces en de procedure van deze omgevingseffectrapportage	6
1.3	Leeswijzer	8

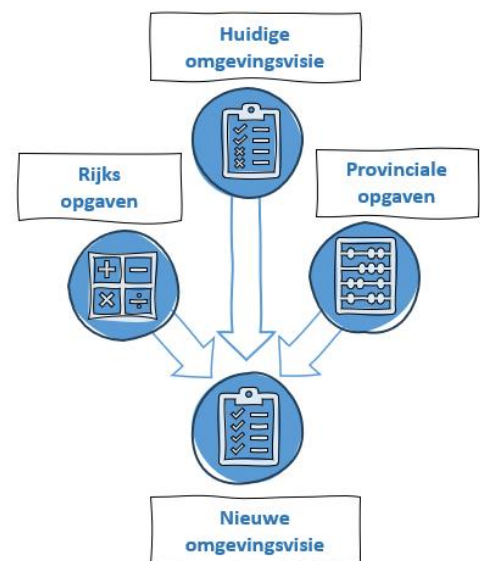
2.	Huidige en autonome situatie	9
2.1	Gebiedskenmerken Fryslân	9
2.2	Autonome ontwikkelingen	11
2.2.1	Zelfstandige ontwikkelingen	11
2.2.2	Huidig provinciaal omgevingsbeleid	12
2.2.3	Nationale beleidsontwikkelingen	12
2.3	Uitdagingen voor Fryslân: de opgaven voor de omgevingsvisie	13
3.	De aanpak op hoofdlijnen	16
3.1	Samen naar een nieuwe OER en omgevingsvisie	16
3.2	Fase 1: Inzicht in de huidige kwaliteit van de leefomgeving	16
3.3	Fase 2 Contourenschets en beoordeling van effecten op hoofdlijnen	17
3.4	Fase 3 Opstellen van alternatieven	17
3.4.1	Totstandkoming alternatieven	17
3.4.2	Referentiebeeld: Gaan zoals we gaan	18
3.4.3	Agrarisch Fryslân	19
3.4.4	Fryslân coöperatief	19
3.4.5	Natuurlijk, Groen Fryslân	20
3.4.6	Innovatief verbonden Fryslân	21
3.5	Fase 4: Beoordeling impact van de keuzes	21
3.6	Fase 5: Naar een voorkeursalternatief en opstellen OER	22
4.	Thema's en wijze van beoordeling	23
4.1	Beoordelingskader	23
4.2	Wijze van effectbepaling	25
4.3	Inzicht in de kwaliteit van de leefomgeving in de huidige situatie en referentiesituatie	25
4.4	Het bepalen van de effecten van de alternatieven	27
4.5	Integrale toetsing van de nieuwe beleidsrichtingen en het 'voorkeursalternatief'	27
4.6	Aanpak Passende Beoordeling	27
	Bijlage I Begrippenlijst	28
	Bijlage II Agendapunten uit de ruimtelijke agenda	29
	Bijlage III Bijlage NRD: Referentiebeeld en vier toekomstbeelden/ beleidsscenario's	31
	Bijlage IV Leefomgevingsfoto van Fryslân	32

1. Naar een nieuwe Friese provinciale omgevingsvisie

1.1 Uitdagingen in Fryslân vragen om een vernieuwde omgevingsvisie

In 2020 is de omgevingsvisie “De Romte Diele” vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân (PS). Deze Visie is op hoofdlijnen nog steeds actueel en geeft een globale richting aan de ruimtelijke toekomst van Fryslân. Sinds de vaststelling van de omgevingsvisie zijn er nieuwe provinciale inzichten ontstaan over onder andere klimaatadaptatie, woningbouw, stikstof en natuur, en energie. Daarnaast is de nieuwe omgevingswet sinds 2024 van kracht en zijn vanuit de rijksoverheid verschillende visies en programma’s ontwikkeld die een grote impact hebben op de ruimtelijke ordening in Fryslân.

Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het Programma Energie Hoofdstructuur (PEH), de planologische voorbereiding voor de aanleg van de mogelijke Lelylijn, de regionale woondeals tussen het rijk en de gemeentes, de stikstof opgave, uitwerking van de Kamerbrief ‘water en bodem sturend in de ruimtelijke inrichting’ en de uitvoering van het NOVEX-programma. Dit NOVEX-programma is in 2022 gepresenteerd door het rijk. Hierin staat beschreven hoe de (grote) ruimtelijke opgaven van Nederland gezamenlijk aangepakt worden. In het startpakket heeft de Rijksoverheid een groot aantal doelen uit de nationale programma’s in drie perspectieven samengebracht en aan de provincies gevraagd om deze ruimtelijk te vertalen en hiervoor een ruimtelijk voorstel in te dienen. De provincie Fryslân heeft op basis van dit startpakket een ruimtelijke agenda opgesteld met 32 agendapunten, die de basis vormen voor de vernieuwde provinciale omgevingsvisie.

Figuur 1-1 uitdagingen vragen om nieuwe omgevingsvisie.

Naast deze Rijksontwikkelingen zijn in de afgelopen jaren nieuwe inzichten verkregen in de urgente uitdagingen waar Fryslân de komende decennia voor staat. Zo ligt er bijvoorbeeld een grote opgave om voldoende duurzame energie op te wekken, te transporteren en op te slaan en de zoetwatervoorziening voor de toekomst veiligstellen ten behoeve van voedselproductie en natuurgebieden te behouden. Recent heeft de provincie als uitwerking van het bestuursakkoord twee beleidsbrieven gepubliceerd die richting geven aan het landbouw- en economische beleid tot en met 2030. Voor economie zijn innovatie en circulariteit de belangrijkste speerpunten. In de Landbouwbeleidsbrief is “boerderdiversiteit” als basis voor de landbouwsector benoemd.

Het bestuursakkoord ‘Oparbeidzje foar Fryslân’ geeft richting aan de provinciale ambities voor de komende jaren (2023-2027). In dit akkoord heeft Gedeputeerde Staten (GS) een vernieuwde versie van de provinciale omgevingsvisie aangekondigd. Deze nieuwe omgevingsvisie legt de ruimtelijke puzzel waarin de verschillende opgaven en doelen bijeenkomen. Om alle verschillende opgaven binnen de nieuwe beleidskaders in te passen, is behoefte aan een nieuwe visie, waarin duidelijke kaders worden gesteld en de lange termijn doelen voor Fryslân staan beschreven. De nieuwe omgevingsvisie zal hierbij voortbouwen op de huidige visie. Met deze vernieuwde omgevingsvisie bouwt Fryslân verder aan het behoud en verdere ontwikkeling van een toekomstbestendig Fryslân. De in het bestuursakkoord genoemde plattelandsvisie en plattelandstoets zal onderdeel worden van de nieuwe Omgevingsvisie.

1.2 Omgevingseffectrapportage voor de omgevingsvisie Fryslân: inzicht in effecten van keuzes

1.2.1 *Waarom een omgevingseffectrapportage?*

De Omgevingswet verplicht het opstellen van een milieueffectrapportage (MER¹) voor plannen en projecten die aanzienlijke milieugevolgen kunnen hebben. Dit geldt zowel voor projecten die directe effecten op het milieu kunnen veroorzaken als voor plannen die een kader vormen voor dergelijke projecten. In de omgevingsvisie voor de provincie Fryslân wordt invulling gegeven aan de ruimtelijke puzzel en een duidelijke richting gegeven voor het omgevingsbeleid in de toekomst, deze is dus verplicht.

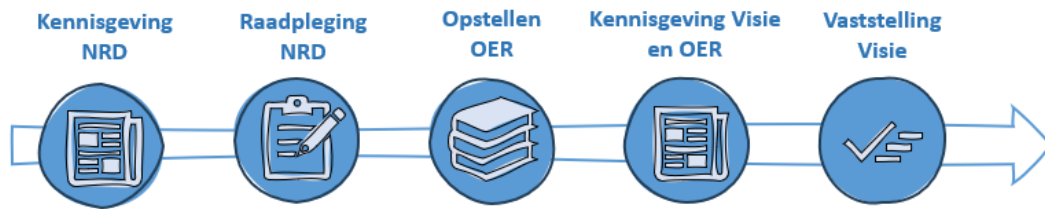
Naast de wettelijke verplichting is de mer-procedure een waardevol instrument om keuzes inzichtelijk te maken en te onderbouwen welk beleid uiteindelijk in de omgevingsvisie vastgelegd wordt. Het geeft ook inzicht in wat de huidige kwaliteiten, aandachtspunten en knelpunten van de fysieke leefomgeving van Fryslân zijn. Daarom wordt de ontwikkeling van de provinciale omgevingsvisie en de milieueffectrapportage (MER) als een geïntegreerd proces vormgegeven. Fryslân kiest ervoor om het milieueffectrapport uit te breiden tot een omgevingseffectrapport (OER), waarin niet alleen de milieueffecten, maar ook de sociale en economische impact (op hoofdlijnen) wordt meegenomen. Met deze bredere insteek komen ook de effecten op Brede welvaart in beeld. Op deze wijze worden de gevolgen van verschillende beleidskeuzes overzichtelijk in beeld gebracht. Dit helpt bij de afweging van belangen die spelen bij het maken van keuzes. Dit is een politieke afweging. Daarvoor is een goed inzicht in alle effecten gewenst zodat alle aspecten kunnen meewegen.

In het OER traject staan twee elementen centraal. Ten eerste is er inzicht nodig in de effecten van het plan op de fysieke leefomgeving. Hiervoor is het noodzakelijk te weten wat de huidige staat van de fysieke leefomgeving is (een zogenaamde 'leefomgevingsfoto', bijgevoegd als bijlage IV), welke trends en ontwikkelingen hierop van invloed zijn, en hoe de fysieke leefomgeving eruitziet als het beleid ongewijzigd wordt voortgezet (de referentiesituatie). Ten tweede betreft dit inzicht in mogelijke alternatieven (welke keuzes liggen voor) om (nieuwe) beleidsdoelstellingen te realiseren. Deze alternatievenafweging staat centraal in de op te stellen OER voor de omgevingsvisie Fryslân.

1.2.2 *Het proces en de procedure van deze omgevingseffectrapportage*

De wettelijke basis van de zogenaamde 'plan-mer-procedure' is vanaf 1 januari 2024 in de Omgevingswet geregeld. De plan-mer-procedure is juridisch gekoppeld aan een zogenaamde 'moederprocedure'. In dit geval is dat de vaststelling van de provinciale omgevingsvisie. Dit betekent dat het MER moet worden opgesteld ter onderbouwing voor de ter inzagelegging van de omgevingsvisie. De mer-procedure kent een aantal verplichte stappen die zijn opgenomen in het OER-traject. Deze stappen lopen zo veel mogelijk gelijk op met de procedurele stappen voor de omgevingsvisie. In Figuur 1-2 zijn deze stappen te zien en na de figuur zijn deze nader toegelicht.

¹ Het is gebruikelijk om de begrippen milieueffectrapportage af te korten tot mer (de formele procedure) en MER (het rapport). Gelet op de verbrede reikwijdte wordt echter gesproken van een omgevingseffectrapportage. De daarvoor gehanteerde afkortingen zijn OER (het omgevingseffectrapport) en OER-traject (het proces van totstandkoming van het OER). In deze notitie wordt uitsluitend over mer gesproken als verwezen wordt naar de wettelijke context. In alle andere gevallen wordt gesproken over "OER" en "OER-traject".

Figuur 1-2 het OER traject voor het OER bij de omgevingsvisie Fryslân

1. Kennisgeving ter inzagelegging NRD

De eerste formele stap in de plan-mer-procedure is de openbare kennisgeving van het voornemen om een nieuwe omgevingsvisie op te stellen. Gedeputeerde staten kondigt het voornemen aan in een provinciaal blad (officielebekendmakingen.nl) en op de website van de provincie. In de kennisgeving is aangegeven dat een mer-procedure wordt doorlopen. Om meer inhoud en context te geven aan dit voornemen, is deze Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) opgesteld. De NRD informeert alle betrokken partijen (overheden en maatschappelijke organisaties, belanghebbenden en andere geïnteresseerden zoals inwoners en ondernemers) over de beoogde aanpak voor de milieueffectrapportage en over de reikwijdte en het detailniveau ervan. Tijdens de periode van ter inzagelegging kan iedereen reageren op de concept-NRD door een zienswijze in te dienen.

2. Raadpleging over reikwijdte en detailniveau OER

Na de publicatie van de openbare kennisgeving en de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) kunnen burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en instellingen hun zienswijze indienen over de inhoud van de NRD.

De NRD wordt ook gebruikt om betrokken bestuursorganen en wettelijke adviseurs te raadplegen. Omdat de achttien gemeenten in Fryslân en het waterschap een belangrijke rol spelen bij de uitvoering van het beleid, worden zij specifiek geraadpleegd. Ook de omringende provincies en waterschappen, die door de nieuwe omgevingsvisie worden beïnvloed, worden geraadpleegd. De wettelijke adviseurs zijn de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed namens de minister van OCenW, en de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Deze bestuursorganen en wettelijke adviseurs zullen hun zienswijze geven over de reikwijdte, het detailniveau en de aanpak van de omgevingseffectrapportage. Tot slot wordt ook de Commissie m.e.r. gevraagd om advies te geven over de reikwijdte en het detailniveau bij het opstellen van het OER. Dit advies zal openbaar worden gepubliceerd op de website van de Commissie.

De adviezen die tijdens de raadpleging over reikwijdte en detailniveau worden ingewonnen, worden door GS beoordeeld en al dan niet meegenomen in de uitvoering van de milieueffectrapportage. In het OER wordt aangegeven hoe met de adviezen en ingebrachte zienswijzen is omgegaan.

Na de raadpleging over de reikwijdte en het detailniveau van het OER wordt de NRD aangepast indien de zienswijzen en/of de adviezen van de commissie m.e.r. daar aanleiding toe geven en vastgesteld door GS.

3. Opstellen omgevingseffectrapportage OER

Op basis van deze notitie reikwijdte en detailniveau, de te onderzoeken alternatieven van de omgevingsvisie Fryslân en de ingewonnen zienswijzen en adviezen, wordt het OER opgesteld (Zie ook hoofdstuk 3). Tijdens het OER-traject worden de omgevingseffecten van de verschillende beleidskeuzes en alternatieven tegen elkaar afgewogen. Ook wordt advies gegeven over het compenseren en/of mitigeren van mogelijke schadelijke effecten binnen het voorkeursalternatief. Het inzicht in deze effecten waarborgt een goede afweging van alle belangen bij de uiteindelijke vaststelling van de omgevingsvisie door PS.

4. Openbare kennisgeving ontwerp omgevingsvisie en OER

Het OER wordt gelijktijdig met de ontwerp omgevingsvisie ter inzage gelegd. Iedereen kan op beide documenten zienswijzen indienen volgens de zienswijzeprocedure. Gemeentebesturen, waterschappen, buurprovincies en wettelijke adviseurs worden geraadpleegd over zowel het OER als de ontwerp omgevingsvisie. Daarnaast zal de Commissie voor de m.e.r. een toetsing uitvoeren en worden het OER en de Omgevingsvisie ter vaststelling aangeboden aan Provinciale Staten.

5. Vaststellen omgevingsvisie

Provinciale staten zijn het bevoegd gezag en stellen de omgevingsvisie vast. Bij de vaststelling wordt vermeld op welke wijze rekening is gehouden met de milieueffectrapportage, de zienswijzen en de adviezen.

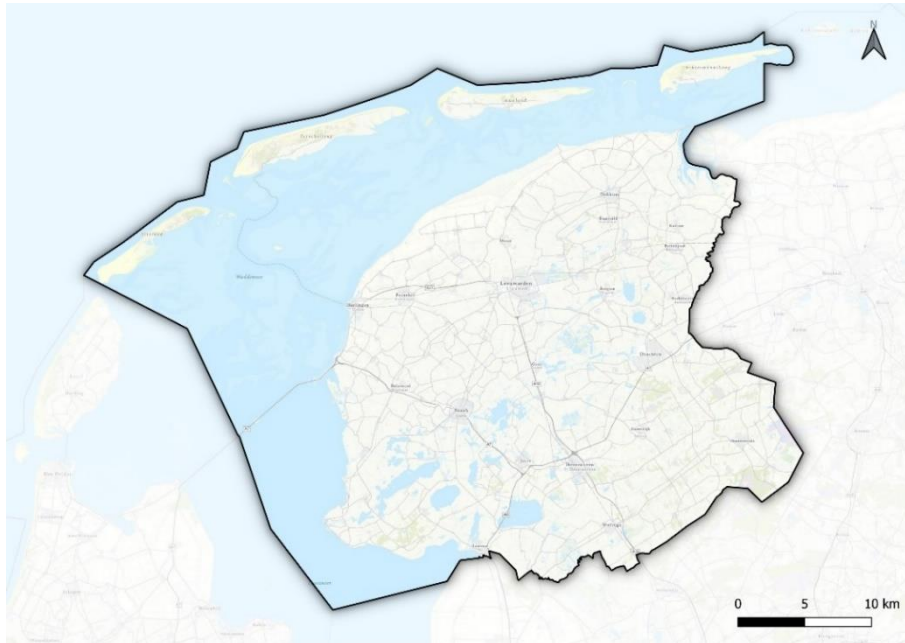
1.3 Leeswijzer

Het OER geeft inzicht in de milieueffecten van de keuzes die gemaakt worden in de nieuwe omgevingsvisie. Het OER-traject is ondersteunend bij de vaststelling van de omgevingsvisie. In deze Notitie Reikwijdte en Detailniveau geven wij aan welke effecten en welke beleidsalternatieven in het OER worden onderzocht ('reikwijdte'), de manier waarop en met welke diepgang ('detailniveau'). Hoofdstuk 2 geeft een toelichting op de huidige situatie en de autonome ontwikkelingen in Fryslân. Hoofdstuk 3 beschrijft de aanpak van het OER en de relatie met de totstandkoming van de omgevingsvisie. In hoofdstuk 4 staat het beoordelingskader en de wijze van beoordeling beschreven.

2. Huidige en autonome situatie

2.1 Gebiedskenmerken Fryslân

De provincie Fryslân is gelegen in het noorden van Nederland. De provincie Fryslân is (inclusief water) de grootste provincie van Nederland. De provincie heeft een landoppervlak van 3.336 km². De provincie grenst in het oosten aan de provincie Groningen, in het zuidoosten aan de provincie Drenthe en in het zuiden aan de provincies Flevoland en Overijssel. Ten westen van de provincie ligt Noord-Holland. De Waddeneilanden Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog behoren tot de provincie.

Figuur 2-1 Provinciegrenzen Fryslân

Sociaal-economisch

In totaal liggen er 18 gemeenten in de provincie. Binnen deze gemeenten liggen de 11 steden en 412 dorpen van Fryslân. Fryslân is een overwegend plattelandspovinsie. Ongeveer de helft van de Friezen woont in regionale en stedelijke centra (> 5000 inwoners) en de andere helft woont in dorpen en buitengebieden. De grote stedelijke kernen zijn Leeuwarden (128.000 inwoners), Drachten (45.000 inwoners), Sneek (33.500 inwoners), en Heerenveen (51.800 inwoners).

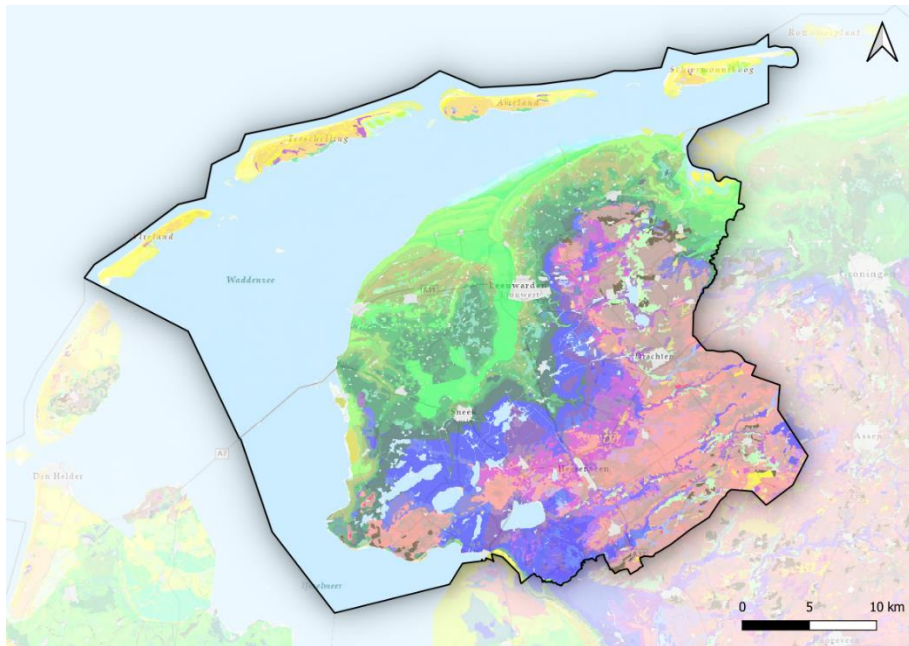
Fryslân is een relatief dunbevolkte provincie met ongeveer 661.000 inwoners. In de afgelopen jaren groeide de bevolking van Fryslân met enige honderden inwoners per jaar als gevolg van een positief (binnenlands en buitenlandse) migratiesaldo. In Fryslân is er sprake van vergrijzing en ontgroening (daling van het aantal jongeren en kinderen). Het aantal ouderen is in de afgelopen 20 jaar gegroeid van 16% in 2004 naar 23% in 2024. Tegelijkertijd is er sprake van een forse daling in het aantal jongeren tussen 0 en 24 jaar. Het aantal jongeren is in de afgelopen 10 jaar gedaald met meer dan 10.000.

De belangrijkste sectoren voor werkgelegenheid in Fryslân variëren per regio. In Leeuwarden zijn veel mensen werkzaam in de zakelijke dienstverlening, het onderwijs en het openbaar bestuur. Op de Waddeneilanden spelen horeca en toerisme een grote rol. In Zuidoost Fryslân is de industrie en handel een grote werkgever. In Noordoost Fryslân zijn de (land)bouw en industrie belangrijke sectoren voor werkgelegenheid en in Noordwest Fryslân de landbouw en visserij.

In Fryslân is de wegenstructuur in hoofdlijnen op orde. Er is een goede verbinding tussen steden en het buitengebied. Wel is een betere bereikbaarheid met het openbaar vervoer gewenst, ook in plattelandsgedieden om vervoersarmoede te beperken. Fryslân beschikt over een uitgebreid vaarwegennetwerk, dat zowel voor de vaarrecreatie als de beroepsvaart van groot belang is.

Landschap

Fryslân heeft van oudsher een sterke verbinding met bodem en water. In het oude terpenlandschap waren de vroege bewoners van Fryslân sterk afhankelijk van de waarde en kwaliteiten van het landschap. De hooggelegen terpen boden een bescherming en het water bood een open verbinding met de rest van de wereld. In het huidige Fryslân zijn verschillende landschapstypen te herkennen. Deze landschapstypen zijn sterk gekoppeld aan de kenmerken van de ondergrond en het watersysteem. Grofweg kan Fryslân ingedeeld worden in: de vruchtbare kleigronden in het noorden, de waterrijke veengronden in het midden en de hoge zandgronden in het zuiden van de provincie. De provincie telt vier nationale parken: Schiermonnikoog, De Alde Feanen, het Lauwersmeer (Groningen en Fryslân) en het Drents-Friese Wold (Drenthe en Fryslân). Daarnaast zijn er 20 natuurgebieden die vallen onder het Europese Natura 2000-netwerk.

Figuur 2-2 Bodemvlakken Fryslân

Kleigronden en Waddeneilanden

De noordelijke kleischil kenmerkt zich door de uitgestrekte open polderlandschappen met cultuurhistorie. De vruchtbare zeeklei is zeer geschikt voor hoogproductieve landbouw; wel is er sprake van (toenemende) verzilting. Het landschap is dooraderd met sloten en kanalen die de waterhuishouding in dit gebied beheren. De buitendijkse kwelders vormen een rijk natuurgebied waar jaarlijks vele vogels komen om te foerageren, rusten en broeden.

De Waddeneilanden staan bekend om hun unieke natuur met daarin de duinen, kwelders en zandstranden. Het wad staat sinds 2009 op de werelderfgoed lijst vanwege de unieke geologische en ecologische waarden. De Waddeneilanden hebben een belangrijke functie voor toerisme en recreatie. Op de verschillende eilanden is de eigen cultuur met typische gebouwen en tradities duidelijk herkenbaar.

Veen

De veengebieden zijn karakteristiek door het natte waterrijke landschap. De ontginning van veen voor turf heeft grote invloed gehad op de ontwikkeling van het landschap en de ontwikkeling van landbouw in deze regio. De veengebieden worden gekenmerkt door de unieke biodiversiteit in een rijke flora en fauna. In dit gebied zijn veel veenweidevogels te vinden. De ontwatering in het gebied, ten behoeve van de huidige landbouw en woonfuncties, draagt bij aan de verdere afname van het veen en leidt tot bodemdaling en de uitstoot van broeikasgassen. In het waterrijke gebied is ook veel ruimte voor watersport, toerisme en recreatie.

Zandgronden

In het zuidoosten van Fryslân zijn de hoge zandgronden gelegen. Het gebied kenmerkt zich door de coulisselandschappen met elzensingels en houtwallen. In deze gebieden is sprake van snelle infiltratie van water in de bodem. Hierdoor zijn deze gronden vaak droger dan de rest van Fryslân en geschikt voor landbouw met een lage watervraag. De bosrijke omgeving trekt veel toerisme. Meerdere natuurgebieden zijn gevoelig voor stikstof en verdroging.

2.2 Autonome ontwikkelingen

De ontwikkelingen in Fryslân die zelfstandig plaatsvinden en de ontwikkelingen die zijn ingezet in het huidige beleid, vallen onder de autonome ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen hebben impact op de toekomstige ruimtelijke ordening van Fryslân.

2.2.1 Zelfstandige ontwikkelingen

Demografische veranderingen

De komende 10-15 jaar zal nog sprake zijn van groei van de Friese bevolking, met name in de steden. In sommige regio's zal na 2035 afname van de bevolking plaatsvinden. Verder verandert de samenstelling van de bevolking: meer ouderen (vergrijzing), minder jongeren en daling van de beroepsbevolking. Dit is van invloed op het benodigd woningaanbod en op de leefbaarheid. Er is minder behoefte aan eengezinswoningen en meer behoefte aan (meergezins)woningen voor een- en tweepersoonshuishoudens, zorgwoningen/levensloopbestendige woningen en collectieve woonvormen (voor bijv. ouderen).

Bodemdaling in het veenweidegebied

Belangrijke natuurlijke autonome ontwikkelingen binnen het huidige beleid zijn de verdere afname van veen en toename van bodemdaling in het veenweidegebied. De kosten voor het waterbeheer in dit gebied zullen in de toekomst verder oplopen. Daarnaast heeft de verwachte bodemdaling grote gevolgen voor de bebouwde omgeving. De verzakking van ondergrondse infrastructuur, denk hierbij aan riolering en energie infrastructuur, en van woningen zal een grote uitdaging vormen. De beheersbaarheid en de mogelijkheden om de kwaliteit van de leefomgeving in stand te houden komen onder druk te staan door een toename van kosten. Door de verdere inklinking van het veen is er minder tegendruk om kwel afkomstig van de hoger gelegen zandgronden te beperken. Door deze snelle wegzijging van water neemt de verdroging in de hoger gelegen zandgebieden in Fryslân en Drenthe toe. Daarnaast is er meer capaciteit benodigd voor afvoer van de kwel in de veengebieden.

Energieopgave

Om bij te dragen aan de mondiale klimaatopgave zijn er landelijk (Klimaatakkoord) en provinciaal (RES) afspraken gemaakt om de energievoorziening fossielvrij te maken (uiterlijk in 2050). Zo'n energiesysteem zal in vergelijking tot een fossiele energievoorziening meer zichtbaar en merkbaar in onze woon- en leefomgeving zijn. En het zal meer ruimte vragen, met een mix aan energiebronnen (die in de loop van de tijd kan veranderen). De toename van hernieuwbare energiebronnen heeft de druk op het energienet doen toenemen. Daardoor is er momenteel weinig capaciteit voor uitbreiding op het net en is er op verschillende plekken in Fryslân sprake van netcongestie. Er wordt momenteel hard gewerkt aan de verzwaring van het energienet om ruimte te maken voor toekomstige ontwikkelingen.

Klimaatverandering

In de toekomst zal ook Fryslân de effecten van klimaatverandering duidelijker gaan merken. Er is een grote kans op toename van hevige regenbuien en droge perioden in de zomers. Er is mogelijk sprake van wateroverlast, met name in de bebouwde gebieden. Hittestress, met name in stedelijk gebied, zal vaker en heviger voorkomen. Daarnaast kan droogte leiden tot afname van de landbouwproductiviteit en tot schade aan natuur. Ook de verzilting in de kleigebieden als gevolg van zoute kwel kan leiden tot lagere landbouw productiviteit. Naast technische maatregelen zal er meer ruimte voor water nodig zijn om weersextremen op te vangen en zo maatschappelijke schade en overlast te beperken.

Opgave biodiversiteit

De biodiversiteit neemt wereldwijd en ook in Fryslân af. Vooral kwetsbare soorten en habitats hebben het moeilijk door afname van de kwantiteit en kwaliteit van leefgebieden. Herstel van de biodiversiteit is niet alleen voor de natuur zelf, maar ook voor onze leefbaarheid en bijv. voor de landbouw/voedselvoorziening van groot belang.

2.2.2 *Huidig provinciaal omgevingsbeleid*

Vanuit het bestaande provinciale beleid zijn diverse plannen en afspraken die invloed hebben op de ruimtelijke ontwikkelingen. Voor de periode tot 2035 gaat het onder andere om:

- Het uitvoeren van herstelmaatregelen bij natuurgebieden, de totstandkoming van een samenhangend Nationaal Natuurnetwerk (NNN) en van natuurinclusief werken bij allerlei ontwikkelingen, en het versterken van landbouw en natuur (provinciale Agenda herstel biodiversiteit, Landbouwagonderdelen en Bestuursakkoord).
- Het afronden van de bestaande afspraken uit het Natuurpact t.b.v. de uitbreiding van natuurgebieden die onderdeel zijn van het NNN.
- Het realiseren van de Friese Bomen- en Bossenstrategie om CO₂ vast te leggen, zoals afgesproken in het landelijke Klimaatakkoord, en om natuur en landschap in het landelijk gebied te versterken.
- Het realiseren en inrichten van weidevogelgebieden in agrarisch gebied vanuit het provinciaal weidevogelbeleid.
- Het realiseren van de gebiedsgerichte maatregelen uit het Veenweideprogramma 2021-2030, gericht op minder veenoxidatie en daarmee minder bodemdaling en CO₂ uitstoot.
- Het reserveren van ruimte voor versterking van de primaire waterkeringen op grond van de huidige POVI, het Regionaal Waterprogramma (RWP) en de Omgevingsverordening.
- Het realiseren van de maatregelen voor klimaatadaptatie uit het RWP, incl. de doelen voor waterkwaliteit vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water in 2027.
- Het aanwijzen en borgen/beschermen van Aanvullende Strategische Voorraden (ASV's) grondwater t.b.v. de toekomstige drinkwaterwinning;
- Het realiseren van de restopgave 3TWh duurzame energie (zon) tot 2030 uit de Regionale energiestrategie (RES), in samenwerking met de Friese gemeenten; de mogelijkheden voor wind- en zonne-energie op grond van het Bestuursakkoord en de Omgevingsverordening;
- De bouw van ca. 22.000 nieuwe woningen tot 2030 en de herstructurering van de bestaande woningvoorraad vanuit de Woondeals tussen de gemeenten, provincie en het Rijk. Ook na 2030 zijn nog nieuwe woningen nodig. Nieuwbouw moet op de bestaande woningvoorraad worden afgestemd zodat woningtypen aansluiten bij de woonwensen en gericht zijn op doorstroming.
- De aanleg van 411 ha aan nieuwe bedrijventerreinen vanuit de regionale programmeringsafspraken. Verder zal er volgens de huidige POVI en de Beleidsbrieven (circulaire) economie een overgang plaatsvinden van een lineaire naar een circulaire economie (uiterlijk in 2050), mede op basis van de economische speerpunten in de Economische Samenwerkingsagenda Fryslân Blue Delta. Dit zal meer ruimte vragen (indicatie gemiddeld circa 15%).
- Het realiseren van de acties en maatregelen voor optimale bereikbaarheid en ontsluiting (vooral gericht op ketenmobiliteit en schoner/duurzaam vervoer) in het Regionaal Mobiliteitsprogramma (RMP).

2.2.3 *Nationale beleidsontwikkelingen*

Op nationaal niveau spelen een aantal (beleids)ontwikkelingen welke invloed hebben op de ruimtelijke ordening in Fryslân en sturend zijn bij de ontwikkeling van de POVI. Hierbij gaat het met name om:

- De kamerbrief Water en Bodem Sturend; Om de risico's en gevolgen van wateroverlast, bodemdaling, verdroging, bodem- en waterverontreiniging, hittestress en biodiversiteitsverlies te beperken roept de WaBoS brief op bij ruimtelijke keuzes rekening te houden met de staat en kwaliteit van de ondergrond en de natuurlijke dynamiek van het water. Het kabinet wil ervoor

waken dat het beleidsprincipe ‘water en bodem sturend’ belemmerend werkt in ruimtelijke (woningbouw) plannen. Daarom is er in oktober 2024 een aanvullende brief gestuurd waarin de termen ‘rekening houden met’ en ‘water en bodem belangrijk’ het principe ‘water en bodem sturend’ vervangen.

- Programma Energie Hoofdstructuur (PEH); het PEH draagt bij aan de missie van een klimaatneutraal energiesysteem in 2050. Om dit doel te bereiken zijn grote veranderingen aan het huidige energienetwerk noodzakelijk. In het PEH zijn plannen voor uitbreiding en aanpassing van het energienetwerk vastgelegd.
- In het Rijksprogramma NOVEX (Nationale Omgevingsvisie Extra) heeft het Rijk de doelen van alle rijksprogramma’s met impact op de fysieke leefomgeving binnen drie perspectieven samengebracht. Op basis hiervan vraagt het Rijk aan de provincies om de ruimtelijke vertaling van al deze opgaven te maken en hiervoor een ruimtelijk voorstel in te dienen. De provincie Fryslân heeft dit gedaan in de vorm van een Ruimtelijke agenda, met daarin de agendapunten voor vernieuwing van de POVI;
- Stikstof; In de wet stikstofreductie en natuurverbetering is opgenomen dat in 2030 de kritische depositie waarde in 50% van de Natura 200 gebieden niet meer overschreden wordt. In 2035 moet dit minimaal 74% zijn. In de sectoren landbouw, industrie, bouw, verkeer en vervoer worden maatregelen uitgevoerd om de stikstofuitstoot te verlagen.
- NPLG; het Nationaal Programma Landelijk Gebied, waarin de doelen voor stikstofreductie, natuurherstel, waterkwaliteit en klimaatopgaven waren gebundeld, is recent stopgezet door het kabinet. Daarmee is onzeker wat de status is van de Fryske uitwerking van de opgaven in het FPLG. Wel is een pakket aan korte termijn-maatregelen toegekend wat in de komende jaren uitgevoerd wordt.
- Nationaal Programma Ruimte voor Defensie; Defensie is op zoek naar mogelijke uitbreidingslocaties, welke onder meer in Fryslân kunnen liggen. De nationale beslissing hierover is een autonome ontwikkeling waarop de POVI geen invloed uitoefent.
- Lelylijn; De plannen voor de Lelylijn zijn in ontwikkeling en het Rijk heeft er drie miljard euro voor gereserveerd. Mogelijke tracés voor de Lelylijn worden onderzocht. Er ligt nog geen definitief besluit over de komst van de Lelylijn. Wel heeft het provinciale bestuur aangegeven actief betrokken te blijven om de belangen voor Fryslân goed te vertegenwoordigen.
- Rijksprogramma Woningbouw/ Nationale Woon- en Bouwagenda; Om het landelijke woningtekort (900.000 woningen tot 2030) weg te werken moeten er jaarlijks 100.000 nieuwe woningen worden gebouwd. Dit is ook een kwalitatieve opgave: het bouwen van de juiste woningtypen.
- In het kader van het Rijkstraject Grip op grootschalige bedrijvigheid wordt provincies gevraagd (ontwikkel)ruimte te reserveren voor grootschalige bedrijvigheid met regionale meerwaarde.

2.3 Uitdagingen voor Fryslân: de opgaven voor de omgevingsvisie

De uitdagingen van de Provincie Fryslân zijn vertaald in de ruimtelijke agenda (zie bijlage II).

De uitdagingen voor de komende jaren met de grootste (ruimtelijke) impact zijn:

- Fryslân klimaatbestendig maken;
- Ruimte voor fossielvrije energie (opwekking, transport, opslag, conversie);
- Versterken van landbouw en natuur;
- De woningbouwopgave en de omslag naar een vitale, circulaire economie.

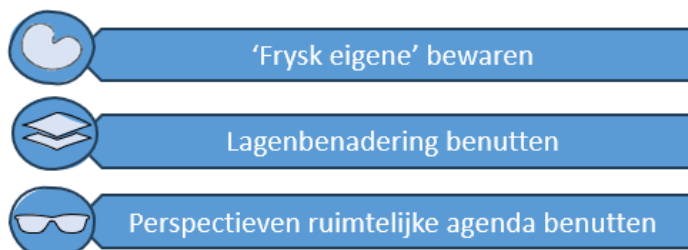
Naast het aanpakken van de uitdagingen die voortvloeien uit de ruimtelijke agenda gelden er de volgende overkoepelende doelstellingen voor de omgevingsvisie:

Ambitie: Verscheidenheid als kracht benutten: Fryslân toekomstbestendig maken én tegelijk herkenbaar houden (vernieuwen én identiteit behouden). Sterke steden en dorpen in een landschap van wereldklasse.

Kerdoelen:

1. Realiseren van ruimtelijke kwaliteit² bij invulling van de opgaven, zowel qua locatie als inrichting ervan. Brede welvaart is leidraad hierbij.
2. Natuurlijk water- en bodemsysteem als vertrekpunt gebruiken bij het realiseren van de opgaven
3. Behouden en ontwikkelen van een gezonde, veilige en inclusieve fysieke leefomgeving
4. Borgen van veiligheid (waterveiligheid, externe veiligheid, verkeersveiligheid, brandveiligheid)
5. Waardevol erfgoed behouden, benutten en versterken, ook i.r.t. de omgeving.
6. De Friese landschapstypen herkenbaar houden en voortbouwen op de kernkwaliteiten ervan.
7. Versterken van landbouw én natuur. Zowel goed perspectief voor toekomstbestendige landbouw als natuurdoelen/ herstel biodiversiteit realiseren.
8. In 2050 is Fryslân klimaatbestendig ingericht: water- en kustveiligheid op orde; voldoende zoetwaterbeschikbaarheid voor de verschillende functies; gevolgen van wateroverlast beperken; verbeteren van de waterkwaliteit (KRW).
9. Behouden en versterken van de Friese gastvrijheidseconomie t.b.v. een leefbare provincie.
10. Afname van uitstoot broeikasgassen (95% minder in 2050) en vastlegging van koolstof via landgebruik. Omslag naar een fossielvrije energievoorziening in 2050.
11. Een vitale economie met een toekomstbestendig verdienvermogen, die in 2050 circulair is.
12. Een mobiliteitssysteem waarin de vervoersvormen goed verbonden zijn t.b.v. optimale bereikbaarheid (ketenmobiliteit): snel en comfortabel, veilig, slim, betaalbaar, schoon en duurzaam.
13. Een sterk en samenhangend netwerk van steden en dorpen, als basis voor een vitale en gezonde woon- en leefomgeving.
14. Realiseren van de kwantitatieve en kwalitatieve woningbouwopgave; bouwen van voldoende woningen en van de gewenste woningtypen voor de doelgroepen, waarvan 2/3 betaalbaar.
15. Opknappen en verduurzamen van het bestaand bebouwd gebied (woningvoorraad, werklocaties, voorzieningen).
16. Daarnaast zijn er nog specifieke gebiedsdoelen voor o.a. het Waddengebied, IJsselmeer, Veenweidegebied, klei- en zandgebieden.

Bij de aanpak voor de omgevingsvisie Fryslân staan drie uitgangspunten centraal. Deze worden niet getoetst in het OER-traject. De uitgangspunten zijn:

Figuur 2-3 uitgangspunten van omgevingsvisie

² Ruimtelijke kwaliteit vatten we breed op. Zowel vanuit de functie (gebruikswaarde), als de toekomstwaarde en de belevingswaarde de juiste plek zoeken voor ontwikkelingen en de inrichting daarop afstemmen.

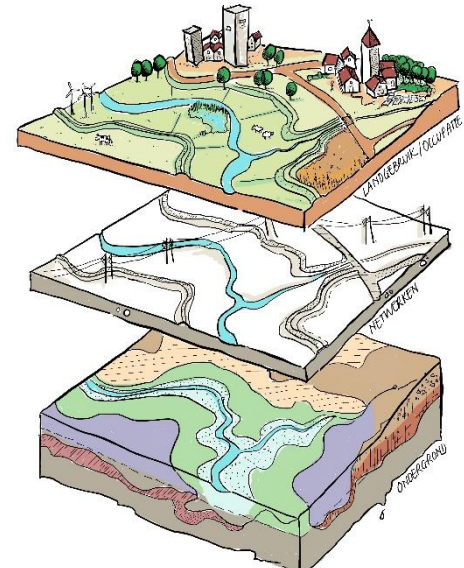
'Frysk eigene' bewaren

Het Frysk eigene bewaren gaat over het behoud en ontwikkeling van de Friese omgevingskwaliteiten en het zorgvuldig omgaan met de beschikbare ruimte. De inhoudelijke principes uit de huidige omgevingsvisie 'De romte diele' vormen daarbij het vertrekpunt.

Lagenbenadering

Door gebruik te maken van de lagenbenadering wordt er rekening gehouden met het water- en bodemsysteem van de provincie in de nieuwe omgevingsvisie. Door van onder naar boven te werken - via de natuurlijke ondergrond van water en bodem, de netwerklaag van infrastructuur, energie en groen, en de occupatielaag van menselijke activiteiten -, worden de kansen en beperkingen van elke laag en de onderlinge samenhang tussen de lagen structureel meegenomen. Daarmee kunnen functies geplaatst worden op locaties waar ze het meest tot hun recht komen gelet op de omgevingskwaliteiten, ook op lange termijn, en waar ze optimaal bijdragen aan andere functies.

Conform de lagenbenadering behandelen we eerst de thema's bodem en water, landbouw, natuur, landschap en cultuurhistorie (1e laag van natuurlijke ondergrond), daarna de thema's energie, mobiliteit, economie (2^e laag van ordenende netwerken), en vervolgens de thema's leefbare dorpen en steden, gastvrijheidseconomie (3^e laag van occupatie), en tenslotte gebied-specifiek de Waddenkust, Waddenzee, Waddeneilanden, IJsselmeer(kust).

Figuur 2-4 Lagenbenadering

Benutten Perspectieven ruimtelijke agenda

De drie perspectieven uit de Ruimtelijke Agenda worden benut om enerzijds tot integrale afwegingen te komen, en anderzijds niet te verzanden in de complexiteit door alle sectoren gezamenlijk te beschouwen.

In de Contourenschets worden deze drie perspectieven vertaald naar drie bewegingen:

- Een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân;
- Naar een fossielvrije en circulaire samenleving;
- Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân.

Deze bewegingen sluiten tevens weer aan op de drie thema's uit de lagenbenadering.

De overkoepelende opgaven: ruimtelijke kwaliteit³, erfgoed, water en bodem, klimaatbestendigheid, gastvrijheid en gezonde en veilige leefomgeving, zijn voor alle perspectieven van belang en worden als zodanig meegenomen.

³ Een gebied of bouwwerk heeft ruimtelijke kwaliteit wanneer het optimaal gebruikt kan worden voor het beoogde doel, robuust en duurzaam is naar de toekomst toe, en aangenaam en aantrekkelijk is om te zien. Dan gaat het om gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde.

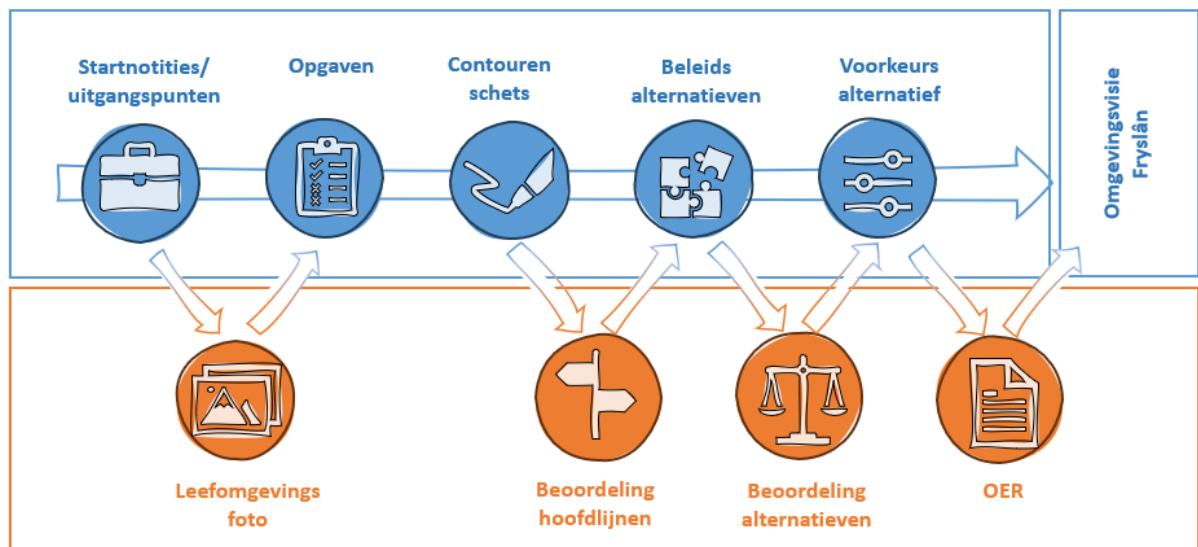
3. De aanpak op hoofdlijnen

3.1 Samen naar een nieuwe OER en omgevingsvisie

De huidige omgevingsvisie, maatschappelijke opgaven en nieuwe nationale beleidskeuzes vormen de basis voor de nieuwe omgevingsvisie. Het OER-traject is verweven in het proces van de ontwikkeling van de omgevingsvisie (zie Figuur 3-1). De startnotitie en uitgangspunten voor de nieuwe omgevingsvisie dienen als input voor de leefomgevingsfoto. Het OER-traject biedt inzicht in de huidige staat van de fysieke leefomgeving en welke aanvullende opgaven hieruit volgen. Ook zal een beeld geschetst worden in hoeverre deze opgaven of kansen door autonome ontwikkelingen (ook buiten Fryslân) versterkt of juist afgezwakt worden.

Op basis van de in kaart gebrachte opgaven wordt de contourenschets opgesteld. De contourenschets wordt beoordeeld op hoofdlijnen en vormt input voor de vaststelling van de te onderzoeken beleidsalternatieven. Deze alternatieven worden in het OER beoordeeld aan de hand van een beoordelingskader. De beoordeling vormt input voor het vaststellen van het voorkeursalternatief. Hierbij worden verschillende belangen, zoals milieueffecten, (technische) haalbaarheid en kosten, afgewogen. Ook het voorkeursalternatief wordt in het OER beoordeeld.

De verschillende beleidskeuzes die nodig zijn om de ambities van de provincie te realiseren, staan centraal in de wisselwerking tussen de omgevingsvisie en het OER. Hierbij zijn de agendapunten uit de Ruimtelijke Agenda, die de provincie in het kader van het NOVEX-programma bij het Rijk heeft ingediend, leidend.

Figuur 3-1 Synergie tussen OER-traject en de nieuwe omgevingsvisie Fryslân

Participatie versterkt het OER en omgevingsvisie

Er vinden verschillende participatiesessies plaats waarin gemeentes, netbeheerders en andere belangenorganisaties zich kunnen uitspreken over belangrijke thema's en ontwikkelingen in hun gebied. De opgehaalde informatie en de ingediende zienswijzen op de NRD worden meegenomen in de ontwikkeling van de omgevingsvisie en het OER.

3.2 Fase 1: Inzicht in de huidige kwaliteit van de leefomgeving

De eerste stap in het OER-traject is het in beeld brengen van de huidige en toekomstige staat van de fysieke leefomgeving, ook wel aangeduid als leefomgevingsfoto. De fysieke leefomgeving is een breed begrip, waar geen harde afbakening voor opgenomen is in de Omgevingswet. In de leefomgevingsfoto wordt de staat van de fysieke leefomgeving in beeld gebracht aan de hand van de belangrijkste

indicatoren. Deze indicatoren lopen het hele OER-traject door, en zijn opgenomen in het beoordelingskader in paragraaf 4.1. Dit beoordelingskader is gebaseerd op het Rad van de Leefomgeving en specifiek gemaakt voor de Fryske situatie.

Het doel van de leefomgevingsfoto is om de alternatieven uit het OER te toetsen aan de referentiesituatie. Bij het opstellen van de leefomgevingsfoto is een detailniveau gehanteerd wat passend is bij dat van de Omgevingsvisie. Dit betekent dat de uitgangspunten algemeen en betrekkelijk abstract zijn; de Omgevingsvisie schetst immers *op hoofdlijnen* de visie voor de komende decennia. Bij de latere uitwerking van de visie in programma's zullen mogelijk meer gedetailleerde mer-procedures volgen.

Huidige situatie

De leefomgevingsfoto geeft een overzicht van de huidige situatie en het recente verleden. De leefomgevingsfoto beschrijft voor elk thema en elke indicator de situatie in 2024 en de trends vanaf het jaar 2000. De leefomgevingsfoto van 2020, die is opgesteld in het kader van de huidige povi, wordt ook meegenomen als ijkpunt bij het vaststellen van de recente ontwikkelingen.

Referentiesituatie

De leefomgevingsfoto brengt ook de referentiesituatie in kaart. De referentiesituatie schetst het beeld voor ieder thema en indicator bij ongewijzigd beleid in de tijdshorizon van straks 2030 en later 2050. Waar relevant wordt ook een doorkijk gegeven naar de situatie in 2100.

Trends en ontwikkelingen

De belangrijkste trends en ontwikkelingen worden bepaald aan de hand van de leefomgevingsfoto. Vervolgens wordt de potentiële impact van deze trends in beeld gebracht om de autonome verandering van de fysieke leefomgeving te beschrijven. Hierbij wordt ook de beleidsmatige context betrokken. Dit biedt een helder overzicht van de kansen en risico's die in de komende jaren in de provincie kunnen ontstaan in de fysieke leefomgeving.

3.3 Fase 2 Contourenschets en beoordeling van effecten op hoofdlijnen

Met de Contourenschets zet GS de eerste inhoudelijke koers uit voor vernieuwing van de POVI. Hierin komen de hoofdkeuzes en belangrijkste oplossingsrichtingen te staan. Deze worden vervolgens in de (ontwerp)Omgevingsvisie verder uitgewerkt, onderbouwd door het OER. Op basis van het inhoudelijke fundament uit de Leefomgevingsfoto, wordt een Beoordeling op hoofdlijnen opgesteld. Deze geeft aan wat de hoofdkeuzes betekenen voor de diverse brede leefomgevingsaspecten. Hierbij komen de kansen voor synergie en tegenstrijdigheden/botsingen duidelijk in beeld; de Beoordeling op hoofdlijnen vormt de eerste onderbouwing in het OER-traject van de belangrijkste richtinggevende keuzes voor het vervolg. De beoordeling op hoofdlijnen vormt verdere input voor het vaststellen van de te onderzoeken beleidsalternatieven.

3.4 Fase 3 Opstellen van alternatieven

3.4.1 Totstandkoming alternatieven

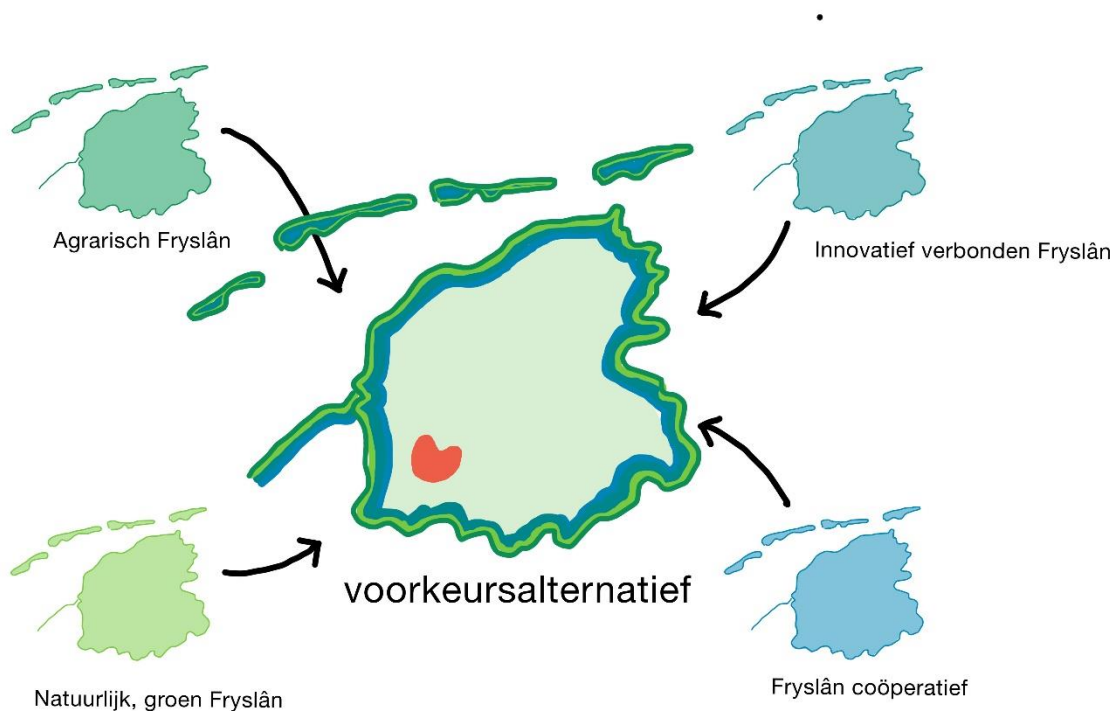
In de ruimtelijke agenda van de provincie Fryslân zijn een aantal kader stellende en mer-(beoordelings) plichtige doelstellingen opgenomen (Zie paragraaf 2.3). Om deze uitdagingen in Fryslân aan te pakken moeten er strategische keuzes gemaakt worden. Deze strategische keuzemogelijkheden komen terug in de alternatieven die worden onderzocht in het OER-traject. De alternatieven hebben een basis in de toekomstscenario's van het PBL, die zijn vertaald naar vier Friese scenario's/ toekomstbeelden (zie bijlage III).

In de Ruimtelijke Verkenning 2023 heeft het PBL-toekomstscenario's opgesteld voor de inrichting van Nederland in 2050. Deze scenario's zijn Mondiaal Ondernemend (een toekomstscenario waarin grote bedrijven de lead hebben), Snelle Wereld (de nog verder toegenomen digitalisering doet afstanden verdwijnen), Groen Land (veel ruimte voor de natuur) en Regionaal Geworteld (burgers nemen het

initiatief in hun eigen leefomgeving). Deze scenario's geven inzicht in de mogelijke toekomst van Nederland. De PBL-scenario's zijn doorontwikkeld en ingepast in de Friese context ten behoeve van de omgevingsvisie en geven inzicht in de mogelijke toekomst van Fryslân. Binnen deze Friese scenario's worden de thema's Bodem en water, Landbouw, Natuur en landschap, Energie, Mobiliteit, Economie, Leefbare dorpen en steden, Gastvrijheidseconomie, Waddenkust, Waddenzee, Waddeneilanden, IJsselmeer(kust) en Governance verkend. Deze scenario's hebben geen bestuurlijke/planologisch juridische status maar vormen het startpunt voor de ontwikkeling van de verschillende alternatieven. Voor elk toekomstbeeld en alle alternatieven daarbinnen geldt het uitgangspunt dat de provincie aan haar wettelijke taken en doelen zal blijven voldoen. Uit het OER zal dan blijken wat de slagingskansen zijn dat aan de wettelijke taken en doelen wordt voldaan.

Er worden vier conceptalternatieven voor de verschillende beleidskeuzes opgesteld vanuit deze toekomstscenario's. Deze alternatieven vormen de "hoeken van het speelveld"; het zijn reële én ambitieuze alternatieven die waarborgen dat er breed genoeg is gekeken naar oplossingsrichtingen voor de opgaven in de omgevingsvisie. Deze alternatieven zullen gedurende het ontwikkelproces van de omgevingsvisie, op basis van de inzichten uit de leefomgevingsfoto, de contourenschets, de beoordeling op hoofdlijnen en analyse door experts van verschillende departementen zo nodig aangepast/aangescherpt worden. Ook de uitkomst van de ter inzagelegging van deze NRD worden meegenomen.

De beoordeling van deze alternatieven en de inzichten in de effecten van verschillende beleidskeuzes vormen input voor de totstandkoming van het voorkeursalternatief. Het voorkeursalternatief zal bestaan uit een combinatie van de onderzochte alternatieven waarbij naast milieueffecten ook (technische) haalbaarheid, kosten en impact op de leefomgeving zijn meegenomen.

Figuur 3-2 Alternatieven ("hoeken van het speelveld") leveren ingrediënten voor het voorkeursalternatief

Hieronder volgt een korte beschrijving van de concept provinciale beleidsscenario's (zie voor de volledige beschrijving bijlage III):

3.4.2 Referentiebeeld: Gaan zoals we gaan

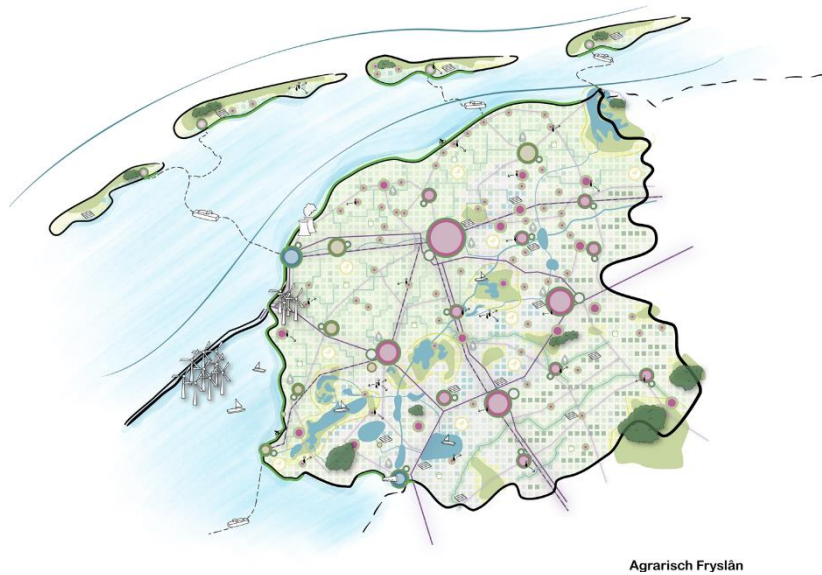
Dit toekomstbeeld gaat uit van de huidige provinciale omgevingsvisie en het bestaande omgevingsbeleid waarbij geen nieuwe besluiten worden genomen. De ontwikkelingen gaan verder zoals ze zijn ingezet en vormen het referentiebeeld voor de toekomst van Fryslân waarin er geen aanvullende ruimtelijke keuzes

zijn gemaakt. De autonome ontwikkelingen die beschreven zijn in paragraaf 2.2. vormen hiervoor het uitgangspunt. Het referentiebeeld is nader uitgewerkt in bijlage III.

Het MER bij de voorgaande omgevingsvisie vormt het uitgangspunt voor de beoordeling van dit alternatief. Deze beoordeling wordt aangevuld met nieuwe inzichten en beleid.

3.4.3 Agrarisch Fryslân

De Friese landbouw is en blijft belangrijk en richtinggevend voor nieuwe ontwikkelingen. Zoveel mogelijk landbouwgrond wordt behouden en beschermd. De melkveehouderij en akkerbouw (m.n. aardappelteelt) blijven sterke sectoren. Hierbinnen vindt verduurzaming op alle gebieden plaats. Het halen van de natuur-, water-, en milieudoelen vindt vooral plaats m.b.v. nieuwe technieken en bedrijfsprocessen; de agrariër heeft hierbij de regie. Er is ruimte voor natuurontwikkeling, gebaseerd op vrijwilligheid, waarbij de karakteristieken van het landschap versterkt worden. De stedelijke groei is beperkt en richt zich voornamelijk op de eigen inwoners. Een evenredige ontwikkeling van alle kernen in Fryslân, naar aard en schaal, is uitgangspunt. Er komt geen nieuwe infrastructuur bij, behalve noodzakelijke verbeteringen. De

De Lelylijn is een te grote ingreep. Het energieaanbod wordt afgestemd op zowel grootschalige als kleinschalige vraag. Voor het veenweidegebied wordt uitgegaan van het vertragen van veenafbraak volgens de maatregelen in het huidige Veenweideprogramma.

3.4.4 Fryslân coöperatief

De gemeenschap staat centraal. Er is een sterke focus op zelfredzaamheid vanuit de basis. Mensen zijn met elkaar verbonden en voelen zich samen verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun leefomgeving. Lokale en regionale netwerken organiseren veel zelf, bijvoorbeeld in de vorm van coöperaties.

Alternatieve woon- en werkgemeenschappen en samenlevingsvormen zijn in opkomst en er is een toename van buurtinitiatieven. Ontwikkelingen sluiten zoveel mogelijk aan op de mogelijkheden van de natuurlijke ondergrond. Er is een spreiding van wonen, werken en voorzieningen, maar dit gebeurt zoveel mogelijk binnen bestaande stedelijke gebieden. Bereikbaarheid voor iedereen is belangrijk, onder andere via lokale en regionale hubs. De mogelijke Lelylijn is

hoofdzakelijk een snelle verbinding voor Friese inwoners, evt. met extra halteplaatsen. Energie wordt decentraal opgewekt door energiecoöperaties. Het veenweidegebied is een mozaïek van drogere en nattere delen (een plus op het huidige Veenweideprogramma).

3.4.5 *Natuurlijk, Groen Fryslân*

Adaptief Natuurlijk Fryslân streeft ernaar menselijke activiteiten en ruimtegebruik te integreren binnen het natuurlijke systeem. Ontwikkelingen worden zo vormgegeven dat ze binnen ecologische grenzen passen en een bijdrage leveren aan de 'natuurlijkheid' van de omgeving. Er is een duidelijke voorkeur voor natuurlijke oplossingen en een vermindering van consumptie, productie en mobiliteit, waarbij circulaire en duurzame methoden centraal staan.

Het benutten van de natuurlijke ondergrond en het inspelen op klimaatveranderingen staan centraal. Daarom wordt o.a. ingezet op een sterk vernat veenweidegebied met veel (nieuwe) natuurwaarden en aangepaste landbouw. Innovatieve natuur inclusieve landbouw wordt sterk ontwikkeld, met pilots die natuur sterk integreren. Stedelijke ontwikkelingen blijven zoveel mogelijk binnen de grenzen van het bestaande stedelijke gebied, met ruimte voor nieuwe, tijdelijke of flexibele woonconcepten.

Er wordt ingezet op een uitgebreid openbaar vervoernetwerk, inclusief vervoer over water. De mogelijke Lelylijn is vooral gericht op stimulering van OV en gaat gepaard met natuurontwikkeling. Verstedelijking wordt geconcentreerd bij bestaande kernen, zodat er voldoende ruimte blijft voor natuur en natuur inclusieve landbouw.

3.4.6 Innovatief verbonden Fryslân

Fryslân wil actief deelnemen aan en profiteren van de economische dynamiek van grootstedelijke gebieden. De drijvende krachten achter deze ambitie zijn individuele vrijheid, marktwerking en economische rentabiliteit. Om optimaal aan te sluiten op de nationale en mondiale economie, streeft Fryslân naar uitstekende verbindingen met de Randstad, Duitsland en Scandinavië.

Het Friese stedelijke netwerk moet een

volwaardig onderdeel worden van het nationale stedelijke netwerk, waarbij de agglomeratie-effecten maximaal worden benut. Dit zal bijdragen aan de versterking en verbreding van de eigen Friese economie en kennisclusters, die sterk gericht zijn op landbouw en water, maar ook nieuwe kansen bieden voor economische diversificatie. Er is groot vertrouwen in technische oplossingen en innovatie.

Meer verstedelijking, eventueel met extra woningbouw, en de ontwikkeling van stedelijke kwaliteiten die verweven zijn met het landschap, zijn essentieel. Daarnaast wordt ingezet op innovatieve landbouw, de aanleg van grote natuurparken zonder externe werking, en van een meer vernat, multifunctioneel veenweidegebied. Stedelijke ontwikkelingen worden gekoppeld aan infrastructuur en OV-knooppunten, met name rond de halteplaatsen van de mogelijke Lelylijn. Fryslân kan meer energie op wekken dan het zelf nodig heeft.

3.5 Fase 4: Beoordeling impact van de keuzes

Het OER brengt de effecten van keuzes in de provinciale omgevingsvisie in beeld (Zie hoofdstuk 4). De effecten van de verschillende keuzemogelijkheden, de referentiesituatie en het voorkeursalternatief komen hierbij aan bod. Waar van toepassing wordt in de effect beoordeling rekening gehouden met de effecten in de verschillende gebiedstypen: klei en Waddeneilanden, veenweide en zand.

De uitwerking van de effecten van de verschillende alternatieven geeft inzicht in de relatieve effecten en vormt een onderbouwing voor de keuzes die gemaakt worden in de omgevingsvisie. De impact en reikwijdte van de keuzes uit de omgevingsvisie worden hiermee duidelijk zichtbaar.

De effecten van de alternatieven worden, net als de leefomgevingsfoto van de huidige situatie en referentiesituatie, beoordeeld op alle thema's van de fysieke leefomgeving (zie paragraaf 4.1). Per thema en indicator wordt beschreven en beoordeeld of een alternatief een positieve of negatieve bijdrage levert aan de verwachte beoordeling van de referentiesituatie, en of dat bepaalde risico's en/of kansen groter of kleiner worden.

De alternatieven zijn naar verwachting op hoofdlijnen geformuleerd. Het is echter wel de bedoeling om effecten zo concreet mogelijk te formuleren. Waar mogelijk worden de effecten doorgerekend. Voor sommige van de onderdelen van het beoordelingskader moet de effectbeoordeling meer als beschrijving van "kansen op het optreden van positieve of negatieve effecten" gezien worden.

De provincie heeft beperkte invloed op externe factoren als klimaatverandering, economische en technologische ontwikkelingen en bevolkingsgroei en samenstelling. In de beoordeling wordt een bandbreedte aangehouden waarin de mate van onzekerheid is meegenomen. Daarnaast geeft een gevoeligheidsanalyse inzicht in de thema's en indicatoren die sterk afhankelijk zijn van externe invloeden.

3.6 Fase 5: Naar een voorkeursalternatief en opstellen OER

De beoordeling van de verschillende alternatieven vormt samen met de keuzes uit de nationale programma's en de ruimtelijke agenda van de Provincie Fryslân, de bouwstenen voor het voorkeursalternatief. Het voorkeursalternatief wordt beschouwd als het beste alternatief en kan bestaan uit een combinatie van de eerder beoordeelde alternatieven. Bij de vaststelling van het voorkeursalternatief gaat het niet uitsluitend om de verwachte milieueffecten maar zijn ook kosten, (technische) haalbaarheid en impact op de leefomgeving beschouwd. In het voorkeursalternatief staan de keuzes die de Provincie wil nemen en vastlegt in de provinciale omgevingsvisie.

Het voorkeursalternatief zal in het OER ook worden beoordeeld volgens het beoordelingskader (Zie hoofdstuk 4). Door het afzetten tegen de gecombineerde keuzes uit de andere alternatieven ontstaat inzicht in de logica achter gemaakte keuzes. Het voorkeursalternatief zal nieuwe beleidskeuzes bevatten, waarvan het niet op voorhand is uit te sluiten dat deze afzonderlijk of in samenhang kunnen leiden tot significante effecten op Natura 2000-gebieden. Hiervoor wordt een passende beoordeling opgesteld.

In het OER worden tenslotte adviezen gegeven over het mitigeren en/of compenseren van mogelijke schadelijke effecten binnen het voorkeursalternatief, onder meer vanuit de passende beoordeling.

4. Thema's en wijze van beoordeling

4.1 Beoordelingskader

In tabel 4.1 is het beoordelingskader opgenomen. Dit is gebaseerd op het Rad van de Leefomgeving. Hiermee ontstaat ook inzicht in de effecten op Brede welvaart. In de tabel staan de thema's, aspecten en de criteria die worden onderzocht. Voor de referentiesituatie, de verschillende alternatieven en het voorkeursalternatief wordt beoordeeld wat het effect (of: de kans op een effect) is voor deze aspecten. In het OER worden deze, waar nodig, nader geconcretiseerd en wordt voor alle criteria een streefwaarde benoemd.

Het beoordelingskader voor de leefomgevingsfoto is gebaseerd op het Rad van de Leefomgeving. Het rad van de leefomgeving is geïntroduceerd in de Nationale Omgevingsvisie en is in het kader van de Provinciale omgevingsvisie Fryslân aangepast naar de Friese context. De thema's in het beoordelingskader zijn nauw verwant aan de thema's in de monitor brede welvaart.

Tabel 4-1 Beoordelingskader

Thema	Aspect	Indicator
Milieukwaliteit en Gezondheid	Milieugezondheidsrisico's	Concentraties NO ₂ , PM ₁₀ en PM _{2,5}
		Geluidsbelasting
		Geurhinder
	Gezond gedrag	Aantal mensen met overgewicht Percentage van de verplaatsingen lopend of met de fiets (gezond bewegen)
Veiligheidsrisico's	Overstromingen	Veiligheidsnorm primaire en secundaire keringen
	Aardbevingen	Aardbevingsrisico
	Natuurbranden	Natuurbrandrisico
	Externe veiligheid	Risicocontour
	Verkeersveiligheid	Verkeersdoden en -gewonden
Klimaat(adaptatie)	Emissie & vastleggen broeikasgassen	Uitstoot broeikasgassen Vastlegging broeikasgassen
	Hitte & droogte	Stedelijke hitte-eilanden Oversterfte Droogtestress grondwater afhankelijke natuur en landbouwgewassen
	Wateroverlast	Waterdiepte bij hevige regenbuien Noodoverloopgebieden
Natuurlijke systemen	Bodem en ondergrond	Verzuring en vermesting Bodemdaling en verdichting Verontreiniging Drukke in de ondergrond
	Grondwater	Verontreiniging en grondwaterbescherming Kwantiteit Verziltting
	Oppervlaktewater	Kwaliteit Kwantiteit
	Stilte & Duisternis	Geluidsbelasting in stiltegebieden Lichtemissie
Natuur	Biodiversiteit	Waardevolle en beschermde soorten

		Invasieve exoten
		Weide- en akkervogelgebieden
		Stikstof depositie
		Verdroging
	Natuurgebieden	Natura 2000 gebieden. Stand van natuurnetwerk Nederland
	Verbondenheid natuur	Verbinding natuurgebieden Bos- en houtopstanden
Landschap, cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit	Landschap en cultuurhistorie	Herkenbaarheid van landschapstypen. Cultuurhistorische landschappelijke kenmerken (inclusief erfgoed)
	Archeologie	Archeologische waarden
Welzijn	Sociale samenhang	Mate van verbondenheid tussen individuen en groepen
	Inclusiviteit	Gelijke kansen en deelname aan de maatschappij voor iedereen
Wonen en woonomgeving	Woningbouwlocaties	Voldoende passende woningen voor alle (doelgroepen van) inwoners
		Kwaliteit bestaande bebouwing
		Percentage woningbouw in bestaand bebouwd gebied
	Voorzieningen	Aanwezigheid en bereikbaarheid van voorzieningen Aanwezigheid recreatief groen
	Recreatie	Aanwezigheid en bereikbaarheid van recreatiemogelijkheden
Ruimtelijke economische structuur	Bereikbaarheid	Infrastructuur op land
		Multimodale mobiliteit
		Congestie
		Transport over water
	Energienetwerk	Afhankelijkheid van fossiele brandstoffen
		Energiebesparing en duurzame energie
		Vraag en aanbod
		Ruimtelijke inpassing
Economische vitaliteit	Vestigingslocaties	Passend areaal en goede kwaliteit van vestigingslocaties voor specifieke sectoren
	Werkgelegenheid	Arbeidsmarkt
	Verdienmogelijkheden	BBP naar sector
	Kennis & Innovatie	Innovatieve clusters - beschikbaarheid bedrijventerreinen
		Kennisinfrastructuur
Natuurlijke hulpbronnen	Nationale veiligheid	Inpassing nieuwe defensielocaties in Fryslân
	Drinkwater	Beschikbaarheid en kwaliteit
	Grondstoffenbehoud (circulaire economie)	Grondstoffengebruik
		Recycling percentage verwerkt afval
	Duurzaam landgebruik	Grondgebonden landbouw Gecombineerde functies

4.2 Wijze van effectbepaling

Een aantal indicatoren heeft onderlinge relaties en die kunnen onder verschillende thema's of aspecten worden behandeld. Bij de effectbepaling is het uitgangspunt dat effecten maar op één plek worden beschouwd. Op die plek wordt ook ingegaan op eventuele relaties en indirecte effecten op andere thema's.

De huidige situatie wordt op basis van kwantitatieve data in beeld gebracht. De data zijn afkomstig van openbare bronnen (CBS, PBL, PBF, RIVM etc.) en de provincie Fryslân. De effectbeoordeling van de verschillende alternatieven en het voorkeursalternatief vindt plaats op basis van inschattingen op basis van aanwezige kengetallen. Wanneer kwantitatieve gegevens ontbreken vindt *kwantitatieve* beoordeling plaats. Dit betekent dat de beoordeling op deze thema's niet gebaseerd is op harde kwantitatieve gegevens, maar met name op de inzichten en professionele ervaring van experts. Om de kwaliteit te waarborgen, ondergaan de expertoordelen waar mogelijk een validatieproces. Dit wordt op de volgende wijze vormgegeven:

- Onafhankelijke beoordeling door inhoudelijk specialisten Antea Group, mogelijk in samenwerking met de provincie;
- Validatie en aanscherping door kernteam POVI en experts binnen de provincie Fryslân;
- Validatie door toetsing door de Commissie m.e.r.

4.3 Inzicht in de kwaliteit van de leefomgeving in de huidige situatie en referentiesituatie

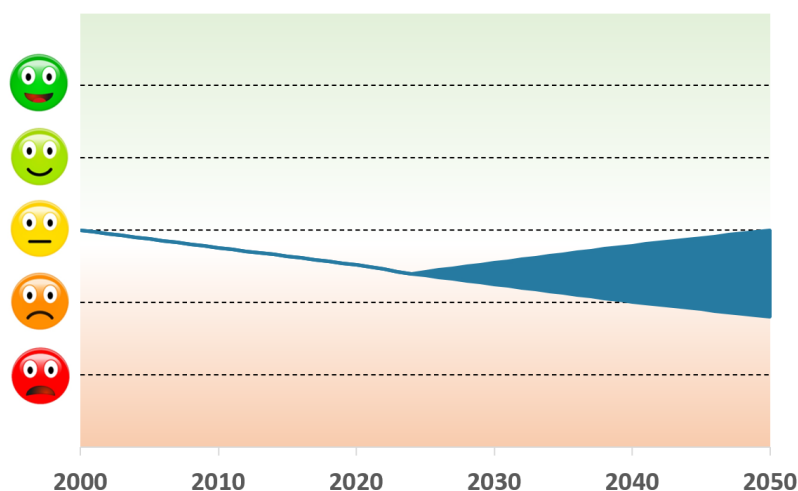
De leefomgevingsfoto beoordeelt de huidige situatie en de referentiesituatie per thema en aspect. De referentiesituatie geeft inzicht in de effecten in 2050 bij ongewijzigd beleid. De huidige situatie wordt op basis van kwalitatieve en waar mogelijk kwantitatieve data in beeld gebracht. De waarneembare trends worden bepaald op basis van recente studies. De huidige situatie en de waarneembare trends worden gekoppeld aan de beleidsmatige context rondom het thema om de referentie situatie in beeld te brengen. Hieruit volgen ook mogelijke kansen en risico's behorend bij het thema.

Op basis van deze uitspraken wordt per thema een beoordeling op een vijfpuntsschaal gevisualiseerd. De data die hieraan ten grondslag ligt is in de regel kwantitatief, met een extrapolatie naar een kwalitatief oordeel. De werkwijze hiervoor is hieronder opgenomen.

Tabel 5.4-2: Toelichting beoordelingsscores

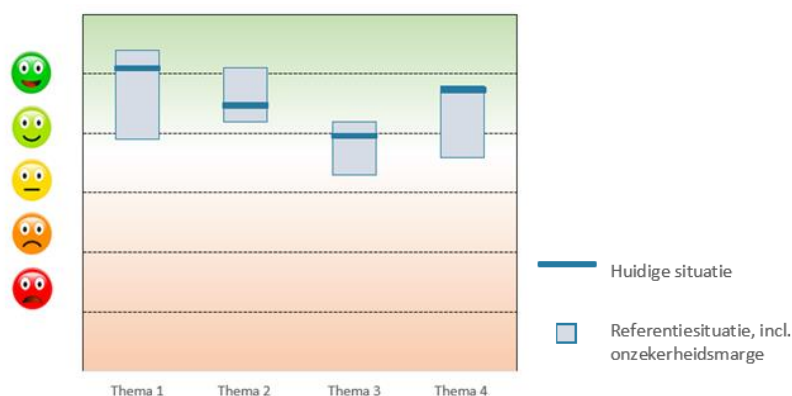
Waardering	Toelichting
	De staat is overal goed, er zijn geen knelpunten (ondergrenzen/streefwaarden/gewenste beweging worden overal behaald)
	De staat is overwegend goed, lokaal zijn er wat knelpunten (ondergrenzen/streefwaarden/gewenste beweging worden grotendeels behaald)
	De staat is redelijk, verspreid zijn er knelpunten (ondergrenzen/streefwaarden/gewenste beweging worden vaak wel, soms niet behaald)
	De staat is matig, er zijn redelijk wat knelpunten (ondergrenzen/streefwaarden/gewenste beweging worden soms behaald)
	De staat is overal slecht, er zijn overal knelpunten (ondergrenzen/streefwaarden/gewenste beweging worden nergens behaald)

De beoordeling van een thema wordt visueel weergegeven aan de hand van een trendgrafiek. Een trendgrafiek toont de ontwikkeling van het thema (positief of negatief) voor het verleden, het heden en de toekomst. In onderstaand voorbeeld is sprake van een negatieve trend: de situatie is de afgelopen 20 jaar verslechterd. Vervolgens wordt aan de hand van beschikbare data een prognose gemaakt voor de toekomstige situatie van een thema op basis van autonome ontwikkelingen. Onzekerheden vormen de aanleiding voor het gebruik van een bandbreedte. In onderstaand voorbeeld wordt de trend van de afgelopen jaren tot stilstand gebracht of vindt er een lichte verslechtering plaats.

Figuur 4-1: Voorbeeld beoordelingsfiguur Leefomgevingsfoto per thema

In de volgende stap is de informatie van de afzonderlijke thema's samengebracht in een overzicht. Hierin is per thema de huidige situatie en de toekomstige situatie (met bandbreedte) weergegeven. De huidige situatie, de hoogte van de beoordeling in 2024, wordt weergegeven door een ruitje. De bandbreedte van de referentiesituatie geeft de bandbreedte uit de thematische beoordeling in het jaar 2050 weer. Deze visualiseringen zijn samenvattende figuren van het expert oordeel (zie paragraaf 4.2).

Figuur 4-2: Voorbeeld overzichtsfiguur Leefomgevingsfoto

4.4 Het bepalen van de effecten van de alternatieven

In de OER worden de alternatieven beoordeeld. Dat gebeurt, net als bij de leefomgevingsfoto, aan de hand van alle thema's in het beoordelingskader. Per thema wordt beschreven en beoordeeld of het alternatief een positieve of negatieve bijdrage levert ten opzichte van de streefwaarden, doelen en ambities van de provincie Fryslân en ten opzichte van de verwachte effecten in de referentiesituatie. Daarnaast wordt er beschreven of kansen en risico's voor de verschillende thema's toenemen of afnemen binnen het alternatief.

De beoordeling vindt plaats op een 7 puntschaal (zie Tabel 4-3). Deze individuele beoordelingscriteria worden niet samengevoegd of gecombineerd tot één overkoepelende maatstaf of score. De provincie zal uiteindelijk bepalen welke thema's het zwaarste wegen. Het OER maakt geen onderscheid in deze weging, maar biedt alleen een overzicht met beslisinformatie, waarmee de provincie een gewogen keuze kan maken.

Tabel 4-3 Beoordeling effecten van de alternatieven

++	Kans op het optreden van een sterk positief effect ten opzichte van de referentiesituatie
+	Kans op het optreden van een positief effect ten opzichte van de referentiesituatie
0/+	Kans op het optreden van een klein positief effect ten opzichte van de referentiesituatie
0	Een neutraal effect ten opzichte van de referentiesituatie
0/-	Risico op het optreden van een klein negatief effect ten opzichte van de referentiesituatie
-	Risico op het optreden van een negatief effect ten opzichte van de referentiesituatie
--	Risico op het optreden van een sterk negatief effect ten opzichte van de referentiesituatie

4.5 Integrale toetsing van de nieuwe beleidsrichtingen en het 'voorkeursalternatief'

Met behulp van de beoordelingen van de verschillende alternatieven kan het voorkeursalternatief worden vastgesteld door de Provincie. Het is van belang om ook het voorkeursalternatief afzonderlijk te beoordelen, zodat niet alleen de onderzoeksrichtingen beoordeeld zijn, maar ook de impact van het voorkeursalternatief en de uiteindelijke nieuwe beleidsrichtingen inzichtelijk worden gemaakt. Het voorkeursalternatief wordt op dezelfde wijze beoordeeld als de mogelijke alternatieven. Het wordt per thema en aspect beoordeeld en gevisualiseerd door middel van plussen en minnen die in de voorgaande paragraaf zijn toegelicht. In dit deel van het OER wordt ook een bondige integrale beschouwing van het voorkeursalternatief opgesteld.

4.6 Aanpak Passende Beoordeling

De omgevingsvisie zal nieuwe beleidskeuzes bevatten, waarvan het niet op voorhand is uit te sluiten dat deze afzonderlijk of in samenhang kunnen leiden tot significante effecten op Natura 2000-gebieden. Daarom dient op grond van de Wet natuurbescherming een zogenoemde 'Passende Beoordeling' te worden opgesteld. Het doel van deze passende beoordeling is:

- In beeld brengen van risico's op significant negatieve effecten op de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden als gevolg van nieuw beleid.
- Inzicht van mogelijke mitigerende maatregelen en/of beleidsaanpassingen die nodig zijn om deze significante effecten te voorkomen.
- Kansen op positieve effecten op Natura 2000-gebieden

Het detailniveau van de passende beoordeling sluit aan bij het detailniveau van het OER. Gezien het abstractieniveau van de beleidsuitspraken is de beoordeling op hoofdlijnen. Het gaat met name om een risico-inschatting en om het aangeven van mogelijkheden om evt. negatieve effecten te beperken/mitigeren. De Passende Beoordeling is gericht op het toekomstbeeld ruimtelijke strategie, dus hetgeen in de omgevingsvisie opgenomen wordt qua keuzes en richtingen.

Bijlage I Begrippenlijst

Begrip	Betekenis
Autonome ontwikkelingen	Ontwikkelingen die plaatsvinden als de voorgenomen activiteit niet wordt uitgevoerd.
Commissie m.e.r.	De Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) is een onafhankelijke organisatie die overheden adviseert over de inhoud en kwaliteit van milieueffectrapporten.
GS	Gedeputeerde Staten van de provincie Fryslân.
mer	Milieueffectrapportage (mer) is een proces waarbij de milieueffecten van een plan of project worden onderzocht en beschreven in een milieueffectrapport (MER).
MER	Milieueffectrapport (MER) is het document waarin de resultaten van de milieueffectrapportage worden vastgelegd.
NNN	Het Natuurnetwerk Nederland. Een samenhangend netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuur.
NRD	Notitie reikwijdte en detailniveau.
OER	Omgevingseffect rapport is het document waarin naast milieueffecten ook effecten op bijvoorbeeld gezondheid, veiligheid en sociale gevolgen van ruimtelijke plannen staan beschreven.
OER-traject	Is het proces waarbij de effecten van een plan of project op de omgeving worden onderzocht en beschreven. Dit omvat niet alleen milieueffecten, maar ook aspecten zoals gezondheid, veiligheid, en sociale gevolgen.
Passende beoordeling	Het natuuronderzoek dat plaatsvindt indien er significante negatieve effecten op Natura 2000 gebieden niet uitgesloten kunnen worden.
PS	Provinciale Staten van de provincie Fryslân.
Voorkeursalternatief	De optie die na een zorgvuldige afweging van verschillende alternatieven als de beste wordt beschouwd.

Bijlage II Agendapunten uit de ruimtelijke agenda

Agendapunten volgens de drie perspectieven:

- Natuur, landbouw en klimaatbestendig Fryslân
- Ordenende netwerken van energie en (circulaire) economie
- Leefbare steden en streken

en daarover heen:

- Overkoepelende opgaven

Natuur, landbouw, water en bodem -Agendapunten Nu en straks (tot 2030/ 2035)

- Ruimtelijk vertalen van een agrarisch ontwikkelperspectief in relatie tot de maatregelen in het FPLG.
- Afwegen en ruimtelijk vertalen van de maatregelen voor het versterken van de Natura 2000-gebieden, en voor realisatie van de regionale VHR-doelen.
- Per beek(dal) bepalen welke maatregelen voor beekdalherstel reëel zijn en welke zones en inrichting daarbij passen.
- Afwegen en ruimtelijk vertalen van de maatregelen van FK2050 (Friese vertaling WaBoS-brief) voor héél Fryslân, met accent op het veenweidegebied en specifiek de maatregelen voor dun veen, klei-op-veen en beekveen. Hiervoor is nog meer inzicht in het noordelijk (grond)watersysteem nodig.
- Onderzoeken waar en hoeveel ruimte voor waterberging op welke termijn en in welke vorm aanvullend nodig is.
- Zoeken naar nieuwe strategische grondwatervoorraden en bescherming hiervan t.b.v. de toekomstige drinkwatervoorziening.

Natuur, landbouw, water en bodem - Agendapunten Later (tot 2050 e.v.)

- Afwegen en ruimtelijk vertalen van de maatregelen FK2050 op de langere termijn voor héél Fryslân, met aandacht voor dik veen (> 80 cm) in het veenweidegebied en voor de diepe veenpolders, in relatie tot huidige en nieuwe functies.
- Afwegen of aanvullend ruimte nodig is voor waterconservering/ waterbuffers (als onderdeel van FK2050 en RWP).
- Beoordelen ruimtelijke gevolgen van peilverhoging en meer peilfluctuatie in het IJsselmeer voor buitendijkse natuur-, recreatie-, en bedrijventerreinen langs het IJsselmeer.

Ordenende netwerken - Agendapunten Nu en straks (tot 2030/ 2035)

- Inpassen van de leidingtracés als onderdeel van het nationaal energienetwerk, te integreren tot één provinciaal energiesysteem.
- Ruimte reserveren voor grootschalige bedrijfsvestigingen (kavels > 3 ha) met regionale meerwaarde.
- Gebiedsspecifiek: Ruimtelijke consequenties betrekken van afweging toekomstbestendige vaarroutes en veerhavens Waddeneilanden, specifiek voor Ameland.

Ordenende netwerken - Agendapunten Later (tot 2050 e.v.)

- Ruimtelijk vertalen van een fossielvrij energiesysteem in 2050 met oog voor ruimtelijke kwaliteit.
- Afwegen of duurzame energieproductie zich richt op de provinciale behoefte, of ook meer dan de eigen behoefte produceren.
- Afwegen van concentratie en/of clustering van nieuwe en te verplaatsen bedrijven tegen de achtergrond van transitie naar een circulaire economie.
- Verkennen van mogelijkheden voor versterking van de onderlinge verbinding (ontsluitingssysteem) van het stedelijk netwerk Fryslân en haar omgeving.
- Kiezen van tracé, en inpassen van de mogelijke Lelylijn als snelle externe verbinding óf vooral voor interne bereikbaarheid (vertaling van het Ontwikkelperspectief NOVEX-gebied Lelylijn).

Leefbare steden en streken - Agendapunten Nu en straks (tot 2030/ 2035)

- Ontwikkelen van een integrale regionale bouwstrategie. Relateren aan positie van het Fries Stedelijk Netwerk in het Nationaal Stedelijk Netwerk.
- Afwegen wenselijkheid van nieuwe grootschalige recreatieve (verblijfs)accommodaties en voorzieningen.
- Afwegen mogelijkheden voor herbebouwing van vrijkomende (agrarische) erven buiten bestaand bebouwd gebied.

Leefbare steden en streken - Agendapunten Later (tot 2050 e.v.)

- Afwegen van mate van concentratie van woningbouw en bedrijvigheid bij en in kernen.
- Ruimtelijk vertalen van consequenties van de mogelijke Lelylijn voor verstedelijking.
- Bepalen gewenste verhouding tussen inbreiding en uitbreiding.

Boven alle perspectieven liggen:

Overkoepelende opgaven – Agendapunten Nu en straks (2030/ 2035), en Later (tot 2050 e.v.)

- Visie ontwikkelen op integratie van landschaps- en erfgoedwaarden (incl. UNESCO, Rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten) bij ruimtelijke opgaven.
- Uitwerken van het principe gezond en veilig om een gezonde, schone en veilige leefomgeving te bereiken die uitnodigt tot bewegen en ontmoeten.

Bijlage III Bijlage NRD: Referentiebeeld en vier toekomstbeelden/ beleidsscenario's

Bijlage IV Leefomgevingsfoto van Fryslân

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1800 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensing en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al 70 jaar.

Contactgegevens

Tolhuisweg 57
8443 DV Heerenveen
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Copyright ©

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

De informatie die in dit rapport is opgenomen is uitsluitend bestemd voor geadresseerde(n) en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten. Gebruik van deze informatie, door anderen dan de geadresseerde(n) en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is niet toegestaan. De informatie is uitsluitend bestemd om te worden gebruikt door de geadresseerde, voor het doel waarvoor dit rapport is vervaardigd. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en/of verstrekking van deze informatie aan derden niet toegestaan, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group en wordt u verzocht de gegevens te verwijderen en direct een melding te maken bij security@antegroup.nl. Derden, zij die niet geadresseerd zijn, kunnen geen rechten aan dit rapport ontleen, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group.

www.anteagroup.nl